OBSERVAȚII ASUPRA TRATĂRII ÎMPRUMUTURILOR NEOLOGICE ÎN *DICȚIONARUL LIMBII ROMÂNE* (LITERELE *M, N, O, P, R*)

DE

IOAN OPREA

Conceput ca o încununare a rezultatelor lexicologiei și lexicografiei românești de pînă acum, *Dicționarul limbii române* (DLR) este în același timp o operă perfectibilă, el constituind numai unul dintre momentele importante în evoluția cercetărilor din domeniul lexicului limbii române.

Unul dintre scopurile principale ale unui dicționar tezaur este acela de a oferi informații cît mai sigure în legătură cu pătrunderea și originea elementelor lexicale. Dacă în cazul cuvintelor moștenite sau al împrumuturilor foarte vechi stabilirea propriu-zisă a primei atestări, mai ales cînd textele lipsesc pe un număr apreciabil de secole, fie că nu este posibilă, fie că nu este necesară, situația se schimbă în cazul împrumuturilor recente și dicționarul ar trebui să ofere, măcar în limitele bibliografiei lui, într-un mod cît mai exact, atît data primei atestări, cît și etimologia sigură sau o ierarhie a surselor etimologice cît mai plauzibilă.

În linii mari și la prima vedere, *Dicționarul limbii române* pare să ofere specialistului și o dată a primei atestări și o etimologie satisfăcătoare. Cînd lucrurile sînt cercetate în amănunt însă, se pot constata numeroase cazuri de erori și inadvertențe în tratarea neologismelor. Astfel, este greu de explicat faptul că lucrări importante din cultura noastră, înscrise în bibliografia dicționarului, nu sînt utilizate — mai ales pentru perioada 1780—1860 — deși primele atestări pentru cele mai multe neologisme se găsesc aici. La fel de neobișnuită este, în cazul lucrărilor traduse, stabilirea etimologiei făcînd abstracție de limba din care s-a tradus. În sfîrșit, este surprinzătoare uneori lipsa oricărei orientări în ce privește diferențierea surselor etimologice ale împrumuturilor neologice românești în funcție de anumite coordonate sociale și culturale. Oricine se poate astfel întreba de ce cuvîntul românesc *modalitate* are ca etimologie unică francezul *modalité*. Din atestări, se constată că acest cuvînt a fost folosit mai ales în lucrările de logică și de filosofie și a pătruns în limba noastră pe la jumătatea secolului trecut. (De fapt, E. Murgu, P. Cîmpeanu, A. T. Laurian, S. Bărnuțiu l-au întrebuințat și în deceniile anterioare.) Dar, știut este că limbile predilecte din care se împrumutau termenii filosofici și logici erau latina și greaca, pentru aproape toate popoarele Europei. Românii nu făceau sub acest aspect o excepție. Mai mult, pînă în

BDD-A1383 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:23 UTC)

ultimele decenii ale secolului trecut, cei mai mulți profesori și traducători de filosofie au fost ardelenii latiniști, formați mai ales în ambianța Blajului. Ei profitau de faptul că în Imperiul austriac se tipăreau multe cărți de filosofie și științifice în limba latină și ofereau, ori de cîte ori aveau prilejul, elemente lexicale preluate din această limbă. Așadar, pentru rom. *modalitate* etimologia esențială este lat. *modalitas, -atis*, iar fr. *modalité* este numai etimologie adițională. Din motive similare, este neconformă realității și etimologia termenului *postulat*, prin ordinea citării limbilor de proveniență. Acest cuvînt, folosit mai întîi de Samoil Micu, care traducea din latină (MICU, L. 87), are ca etimologie esențială lat. *postulatum*, sursa franceză fiind adițională.

Situații ca cele prezentate mai sus se întîlnesc în foarte multe cazuri și ele pot îmbrăca aspecte multiple. Fenomenul are implicații deosebite dacă ne gîndim că informațiile dicționarului sînt valorificate și de specialiști străini, în speță de romaniști, care pot trage concluzia că lexicul neologic al limbii române literare este aproape în totalitate un produs al influenței franceze, iar învățații români care au renovat limba de cultură n-au făcut decît să copie, adesea inexact, dicționarele franceze, deși este știut că aceștia cunoșteau bine limbile clasice și alte limbi, iar modernizarea limbii române s-a făcut printr-o activitate laborioasă și prin decantări și selecții succesive, după ce se propuseseră o multitudine de forme și variante.

Este necesară, de aceea, o mai intensă preocupare pentru a îmbunătăți informațiile oferite de *Dicționarul limbii române*, chiar dacă astfel de contribuții ar putea fi emendate uneori de cercetări ulterioare. Omisiuni și erori numeroase se întîlnesc de altfel și în cazul cuvintelor vechi folosite pentru desemnarea noțiunilor noi sau al formațiilor neologice realizate pe baza acestor cuvinte în perioada 1780—1860, cînd calchierea era procedeul de mediere între limba nouă și cea veche. De foarte multe ori, întrebuințarea vechilor cuvinte sau a derivatelor pe baza lor în lucrările științifice și filosofice nu a fost depistată dacă traducătorii și autorii de atunci nu le-au glosat ei înșiși.

Așadar, domeniul neologic al limbii române necesită încă insistența cercetătorilor, care, treptat, vor putea remedia lipsurile ce se pot constata acum.

În cele ce urmează, vor fi făcute unele completări și corectări la cele mai multe dintre volumele tipărite ale *Dicționarului limbii române* în sectorul împrumuturilor neologice (și al derivatelor pe baza lor), urmînd ca derivatele pe baza cuvintelor vechi și calcurile propriu-zise să fie tratate cu altă ocazie. Informațiile vor fi prezentate într-o manieră succintă și folosind bibliografia *Dicționarului*. Numai pentru a explica opțiunea pentru altă etimologie vor fi invocate și surse în afara acestei bibliografii. Tot în cazul etimologiei se vor face, pe lîngă corectările necesare, și unele ierarhizări ale surselor în cazul etimologiei multiple, în așa fel încît aceasta să nu se mai prezinte uniform și inadecvat*.

* Pentru a prezenta diferențiat observațiile, cuvintele la care se corectează atestarea sau se înregistrează noi variante vor fi redate cu litere cursive, cele cu corecturi de etimologie, cu litere aldine, iar cele care lipsesc în *Dicționar* vor fi scrise cu majuscule. Această manieră de prezentare a fost păstrată și pentru cele cîteva cuvinte cuprinse în cea de-a treia ediție a lucrării Florin Marcu, Constant Maneca, *Dicționar de neologisme*, București, 1978.

BDD-A1383 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:23 UTC)

machiavelísm s.n. Var.: **mahiavelísm** POTECA, F. 53. — Din ngr. μαχιαβελλισμός.

machiavelíst s.m. Var.: **mahiavelíst** POTECA, F. 53. — Din ngr. μαχιαβελλιστής.

mahomedán, -ă adj., s.m. Etimologia formei actuale este lat. **machomedanus. Moametan** (POTECA, F. 11, 340) are ca etimologie primă ngr. μωαμεθάνος. Pentru alte variante, cf. germ. **Mohamedaner.** Etimologia internă, propusă în DLR, este puțin probabilă, cuvîntul venind ca atare din alte limbi.

MALTUZIÁN s.m. Adept al concepției lui Malthus. Cf. CONTEMPORANUL, VII, 430, 431. — Din fr. **malthusien.**

manihéism s.n. Var.: **manihaísm** POTECA, F. 36, **manihaísmos** id. ib. 11. — Din ngr. μανιχαϊσμός. (În DLR, prima atestare: ȘĂINEANU, D.U.)

marxísm s.n. — Germ. **Marxismus** este etimologie principală, complementară celei franceze.

marxíst, -ă adj. *Statul marxist.* CONV. LIT. XVII, 350. (În DLR, prima atestare este SAHIA, U.R.S.S.)

materialicéște adv. Cf. MICU, L.F. 152, GOLESCU, E. 212. (În DLR, prima atestare: POLIZU.)

mazdeísm s.n. Cf. CONTEMPORANUL, IV, 237. (În DLR, prima atestare: ȘĂINEANU, D.U.)

MECANÍST, -Ă adj., s.m. — Adj. Mecanicist. *Concepțiunea mecanistă sau deterministă a universului.* CONV. LIT. XXIX, 322.
— S.m. Adept al mecanicismului. Cf. CONV. LIT. XXVII, 42.
— Din fr. **mécaniste.**

mecanicísm s.n. — Din it. **mecanicismo.** Cf. fr. m é c a n i c i s m e. Etimologia internă, propusă în DLR, nu poate fi admisă.

mecanicíst -ă adj., s.m. — Adj. *Determinismului mecanicist.* CONV. LIT. XLIII, 827. (În DLR, prima atestare: CONTEMP. 1949.) — Din it. **mecanicisto** și **mecanicista.** Cf. fr. m é c a n i c i s t e.

mediatór, -oáre s.m. și f. Var.: **meziatóriu** LAURIAN, F. 76.

MEGÁRIC, -Ă adj., s.m. — Adj. Care ține de doctrina filosofică idealistă întemeiată de Euclid din Megara. *Școala megarică.* LAURIAN, F. 170.
— S.m. Adept al filosofiei etice întemeiate de Euclid din Megara. *Filosofia megaricilor.* POTECA, F. 26. *Megaricii.* id. ib. 72.
— Din ngr. μεγαρικός, lat. **megaricus** fr. **mégarique.**

MEGARICÉSC, -EÁSCĂ adj. Megaric. *Eresului megaricesc.* POTECA, F. 26. — Din ngr. μεγαρικός.

metafizicéște adv. Cf. MICU, L. 124. (În DLR, prima atestare: POLIZU.)

metafizicián s.m. Var.: **metafizisiân** VÎRNAV, L. 6^{v}, 57^{v}.

metódică s.f. Etimologia principală este lat. **methodica** (Cuvîntul a fost încetățenit de E. Murgu, A. T. Laurian, S. Bărnuțiu și T. Cipariu.) La fel, adj. **metodic, -ă** are etimologie principală lat. **methodicus.** Invocarea unei etimologii rusești (ca în DLR) nu are suport, atît în cazul substantivului *metodică*, cît și în cazul adjectivului *metodicesc.*

mintál, -ă adj. — Lat. **mentalis** etimologie principală, complementară celei franceze.

BDD-A1383 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:23 UTC)

místic, -ă adj., s.m. — Adj. *Teologia mistică.* POTECA, F. 31. *Morălul mistic.* id. ib. 199. (În DLR, prima atestare : NEGULICI.)
— S.m. *Misticii.* POTECA, F. 18. (În DLR, prima atestare. BARCIANU, V.) Etimologia primă este ngr. μυστικός. Lat. **mysticus** este etimologie principală, complementară celei franceze.

misticísm s.n. Cf. POTECA, F. 69. (În DLR, prima atestare : BĂLCESCU, M.V.) Etimologia primă este ngr. μυστικισμός. Lat. **mysticismus** este etimologie principală, complementară celei franceze.

MODÉSC, -EÁSCĂ adj. Modal. *Aceste spuneri filosofii le chiamă modești.* MICU, L. 78. — Din lat. **modalis,** prin înlocuire de sufix.

monádă s.f. *Monada monadelor.* POTECA, F. 61. *Monade.* id. ib. 61. *Monada.* LAURIAN, F. 161, cf. 206, ZALOMIT, E. F. 82. (În DLR, prima atestare : COSTINESCU.) — Etimologie primă ngr. μονάδα. (Cf. lat. *monas, -adis.*)

MONADÍSM s.n. Monadologie. *Monadismul singur al lui Leibniz.* CONV. LIT. II, 30. — Din germ. **Monadismus.**

MONADOLÓGIC, -Ă adj. Care ține de monadologie. *Ipoteza monadologică a lui Leibnitz și J.. F. Herbart.* COLUMNA, IV, 155. — Din fr. **monadologique.**

monadologíe s.f. *Monadologhia.* POTECA, F. 60. (În DLR, prima atestare : LM.)

MONADOLOGÍSM s.n. Monadologie. Cf. CONV. LIT. II, 28. — **Monadologie** + *-ism.*

monísm s.n. *De la trialism la monism.* CONV. LIT. XIII, 217. *Monismul evoluționist.* ib. XVI, 110. (În DLR, prima atestare : DM.) — Germ. **Monismus** este etimologie complementară celei franceze.

monomanie s.f. Concepție (dogmatică) limitată la un singur fenomen sau la o singură viziune asupra lucrurilor. *O monomanie opusă celei democritice.* LAURIAN, F. 166. *Pare posedat de monomanie.* CONV. LIT. IV, 326.
— Din fr. **monomanie,** germ. **Monomanie.**

moralism s.n. Cf. CONV. LIT. XXX, 752. (În DLR, prima atestare : IBRĂILEANU, S. L.)

moralitáte s.f. Cf. PETROVICI, P. 104, 105, GOLESCU, E. 172, VÎRNAV, L. 41[r], 138[r]. (În DLR, prima atestare : MARCOVICI, D.)

mozáic, -ă adj. Cf. CONTEMPORANUL, IV, 26, CONV. LIT. XXVIII, 426. (În DLR, fără atestări.)

mozaísm s.n. Cf. CONV. LIT. XXX, 545. (În DLR, fără atestări.)

neánt s.n. Var. : **neán** ZALOMIT, E.F. 181.

NECESITÁT, -Ă adj. Impus, obligatoriu ; necesar. *Putere necesitată.* LAURIAN, F. 59. *Ființe'e necesitate.* id. ib. 65. — Din fr. **nécessité.**

NECESITÉȘTE adv. În mod necesar. *Necesitește adevărată.* POTECA, F. 127. *Să fin una de alta necesitește* (*neîncetat*). id. ib. 56. — **Necesita** + *-ește.*

negativitáte s.f. *Cunoștința negativității plăcerilor.* CONV. LIT. X, 265. (În DLR, singura atestare : CULIANU, A.) — Din lat. **negativitas, -atis.** Cuvîntul a fost încetățenit la noi de A. T. Laurian, S. Bărnuțiu și T. Ciparîu.

negáție s.f. Var. : **negăciúne** LAURIAN, F. 156.

BDD-A1383 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:23 UTC)

neoplatónic, -ă adj., s.m. — Adj. *Școala neo-platonică și mistică din Alexandria.* CONV. LIT. XIII, 210. *Susținerilor neo-platonice.* ib. XXXIII, 998. (În DLR, prima atestare : ȘĂINEANU, D.U.)
— S.m. *A neoplatonicului Proclus.* CONV. LIT. X, 368. (În DLR, prima atestare : DER.)

neoplatonician, -ă adj. *După spiritul neoplatonician.* CONV. LIT. XXXIII, 989. (În DLR, prima atestare : CADE.)

neoplatonísm s.n. Cf. LAURIAN, F. 170, CONV. LIT. XXXIII, 981, 993. (În DLR, prima atestare : ȘĂINEANU, D.U.)

nihilísm s.n. — Lat. **nihilismus** este etimologie esențială, iar germ. **Nihilismus** și corespondentul francez sînt etimologii adiționale complementare. Termenul a fost introdus de E. Murgu, S. Bărnuțiu, A. T. Laurian și T. Cipariu.

nirvána s.f. Cf. CONV. LIT. XII, 257, XIII, 211. (În DLR, prima atestare : CARAGIALE, O.) — Scris și : *nirwana* CONV. LIT. XXVIII, 416. — Din germ. **Nirwana.** Etimologia franceză este adițională.

nominalísm s.n. Cf. LAURIAN, F. 185, ZALOMIT, E.F. 60. (În DLR, prima atestare : ȘĂINEANU, D.U.) — Lat. **nominalismus** este etimologie adițională celei franceze, care este esențială.

nominalíst s.m. Cf. LAURIAN, F. 49, CONV. LIT. XXX, 257. (În DLR, prima atestare : ȘĂINEANU, D.U.) — Lat. **nominalista** este etimologie adițională celei franceze, care este esențială.

NOOLÓGIC, -Ă adj. Care se referă la spirit ; care ține de spirit. *Filosofia ... astăzi e mai noologică.* LAURIAN, F. 2, cf. 1. *Științe noologice.* ZALOMIT, E.F. 2. *Filosofie noologică.* id. ib. — Din fr. **noologique,** germ. **noologisch.**

NOOLOGÍE s.f. Știință despre spirit. Cf. ZALOMIT, E.F.2. — Din fr. **noologie,** germ. **Noologie.**

noțiónal, -ă adj. *Raport noțional.* CONV. LIT. XXIV, 208. *Un element noțional.* ib. 210. *A-și reflecta impresiile senzaționale în regiunea noțională.* MAIORESCU, L. 109. (În DLR, prima atestare : IBRĂILEANU S.L.)

númen s.n. *Noumen.* CONV. LIT. XXIX, 478. *Un numen ca suport al cunoștințelor sensibile.* ib. XLIII, 767. — Scris și : *noumen.* Cuvîntul a fost folosit anterior de E. Murgu, P. Câmpeanu, S. Bărnuțiu, T. Cipariu. (În DLR, fără atestări.) — Din gr. νούμενον, lat. **nöumenon, numenon.**

numenál, -ă adj. *Existența unei realități numenale.* CONV. LIT. XLIII, 767. (În DLR, fără atestări.)

obiectív, -ă adj. *Realități obiective.* LAURIAN, F. 176. Cuvîntul apare anterior la P. Câmpeanu și este întrebuințat curent de S. Bărnuțiu și T. Cipariu. (În DLR, prima atestare : BĂLCESCU, M.V.) — Lat. **obiectivus** este etimologie esențială, iar germ. **objectiv** și corespondentul francez sînt etimologii adiționale complementare.

obiectivá vb. I *Se obiectivează, adecă se face văzută.* CONTEMPORANUL, VI, 124. (În DLR, prima atestare : ȘĂINEANU.)

obiectiváre s.f. *Obiectivări.* CONTEMPORANUL, VI, 124. (În DLR, prima atestare : PERPESSICIUS, M.)

BDD-A1383 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:23 UTC)

obiectivát, -ă adj. *Voința, într-un caz obiectivată în organism, în celălalt obiectivată în aspirarea omului.* CONV. LIT. X, 263. (În DLR, prima atestare: IBRĂILEANU, S.)

obiectivitáte s.f. Cf. LAURIAN, F. 37. (În DLR, primele atestări: ȘĂINEANU și MAIORESCU, CR.) — Din lat. **obiectivitas, -atis,** fr. **objectivité** și germ. **Objectivität.**

observábil, -ă adj. *Actual și observabil.* LAURIAN, F. 10, cf. 105. *Dezvoltările observabile.* ZALOMIT, E.F. 37. (În DLR, prima atestare: MARIN, F.)

OBSERVÁNȚĂ s.f. Practică, execuție a ceea ce este prescris de o regulă, de o lege; regulă după care se execută o practică, un ritual etc. *Observanța exercitelor religioase.* LAURIAN, F. 190. — Din fr. **observance.**

OBSERVATRÍCE adj. invar. Care observă. *Funcțiunile observatrice.* CONV. LIT. IX, 377. — Din fr. **observatrice.**

oligárhic, -ă adj. *Fracțiune de tot oligarhică.* ARISTIA, PLUT. 216. (În DLR, prima atestare: LĂCUSTEANU, A.)

ONDOLIFÓRM, -Ă adj. Ondulativ. *Valurile sale ondoliforme.* CONV. LIT. X, 86. *Mateleria în evoluțiea ei ondoliformă și vecinică.* ib. XI, 289. — De la **ondulație,** după modelul unor adjective ca *cruciform, filiform, lameliform* etc.

ONDOLIFORMITÁTE s.f. Caracterul a ceea ce este ondoliform. *Dovezile ondoliformității.* CONV. LIT. X, 88, cf. 201. — **Ondoliform** + *-itate.*

ONDULATÍV, -Ă adj. În formă de ondulație; ondulatoriu. *Mișcare ondulativă.* CONV. LIT. IX, 250. *Forme ondulative.* ib. X, 87. — Din **ondulator** prin înlocuire de sufix.

ondulatóriu, -ie adj. este variantă a lui **ondulatór, -oáre,** ambele rezultate din adaptarea fr. **ondulatoire.** Nu este necesară explicația prin italiană a formei în *-toria* și nici presupunerea unei formații românești după franceză pentru forma în *-tor*, așa cum se procedează în DLR, deoarece acestea se înscriu într-un procedeu sistematic de adaptare a sufixului francez *-toire.*

ontologíe s.f. — Lat. **ontologia** este etimologie esențială, iar, ngr. οντολογία și corespondentele din franceză și germană sînt etimologii adiționale complementare. Cuvîntul a fost introdus de S. Micu, E. Murgu și P. Câmpeanu, care traduceau din latină și de E. Poteca, care traducea din greacă.

ontológic, -ă adj. *Elementul metafizic sau ontologic.* ZALOMIT, E.F. 167. (În DLR, prima atestare este: MAIORESCU, L.) — Lat. **ontologicus** este etimologie esențială, cuvîntul fiind impus de E. Murgu, S. Bărnuțiu, A.T. Laurian și T. Cipariu. Germ. **ontologisch** este etimologie adițională complementară celei franceze.

ORGANOLOGÍE s.f. Teorie pseudoștiințifică după care caracterul și funcțiile intelectuale ale omului sînt determinate de forma anumitor organe, în speță a craniului. V. f r e n o l o g i e. *Organologia lui Gall.* CONV. LIT. II, 28. — Din lat. **organologia.** Termenul apare întîi la P. Câmpeanu, S. Bărnuțiu și T. Cipariu.

ostensíbil, -ă adj. *Scopul ostensibil.* CONV. LIT. XIX, 173. (În DLR, prima atestare: ȘĂINEANU.)

BDD-A1383 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:23 UTC)

panlogísm s.n. *Hegel, filosoful panlogismului.* CONV. LIT. XIII, 214. (În DLR, prima atestare: DN[3].) — Germ. **Panlogismus** este etimologie complementară celei franceze.

panteísm s.n. Var.: **panteismós** POTECA, F. 57, 82 (se întîlnește și la alți învățați). — Din ngr. πανθεϊσμός. — Lat. **pantheismus** este etimologia principală a formei actuale, căci s-a impus prin E. Murgu, I. Heliade-Rădulescu, S. Bărnuțiu, A.T. Laurian și T. Cipariu.

panteístic, -ă adj. — Din lat. **pantheisticus.** Termenul a fost introdus de E. Murgu, S. Bărnuțiu și T. Cipariu.

PARADÓX, -Ă adj. Paradoxal. *Părerea asta se poate vede unora paradocsă.* FM (1841), 178. *Argumentațiunea sa nu e mai puțin paradosă.* LAURIAN, F. 128. — Din germ. **paradox.**

parchetát, -ă adj. *A văzut construirea plafundului casei foarte lucsoase și parchietate.* ARISTIA, PLUT. 120. (În DLR, prima atestare: CĂLINESCU, S.)

PARTICULARICÉȘTE adv. În mod particular, singular. *Să nu zică pre cele universale particolarecește.* POTECA, F. 114. — **Particolare** + *-icește.* La E. Murgu și P. Câmpeanu se întîlnește forma **particularicéște.**

PERCEPĂTÓR, -OĂRE adj. Perceptiv. *Organe percepătoare.* CONV. LIT. IX, 257. — **Percepe** + *-ător.*

perceptív, -ă adj. *Organelor perceptive.* CONV. LIT. IX, 374. *În mod perceptiv.* ib. XXIV, 210. *Inteligenței perceptive.* ib. XXXIII, 988. (În DLR, prima atestare: CADE.) — Germ. **perzeptiv** este etimologie adițională.

percepționál, -ă adj. *Incapacitatea percepțională a rațiunii logice.* CONV. LIT. XXXIII, 988. (În DLR, singura atestare: V. ROM. 1958.)

peripatétic s.m. Peripatetician. *Peripatetici[i] judeca mai drept.* GOLESCU, E. 169. *Peripateticii.* POTECA, F. 32. Nu este vorba de o substantivare pe teren românesc, cum apare în DLR, ci provine din ngr. περιπατητικός și lat. **peripateticus.**

peripatetísm s.n. *Aristotele și peripatetismul.* CONV. LIT. II, 37. (În DLR, prima atestare: DM.)

PIRONIÁN s.m. Adept al filosofiei lui Pyrrhon; sceptic. *Exesul scheptienilor și pironienilor.* VÎRNAV, F. M. I, 131[v]. — Din fr. **pyrrhonien.**

PIRÓNIC, -Ă adj., s.m. — S.m. Pironian. *Îndoirea pirhonicilor.* MICU, L. 131. *Pirhonicii*, id. ib.

— Adj. Care ține de doctrina sceptică a lui Pyrrhon. *Scepticismul pironic.* LAURIAN, F. 181. *Școala pironică sau sceptică.* id. ib. 170. — Din lat. **pyrrhonicus.**

PIRONICÉSC, -EÁSCĂ adj. Pironic. *A schepticeștii și a pironicești manii.* VÎRNAV, F.M. I, 132[r]. — Din ngr. πυρρωνεικός.

PIRONÍSM s.n. Doctrină filosofică sceptică fundamentată de Pyrrhon; scepticism. Cf. POTECA, F. 46, FM (1855), 258. — Din lat. **pyrrhonismus,** ngr. πυρρωνισμός.

PITAGORÉU s.m. Pitagorician. *Cîtorva pitagorei.* CONV. LIT. XXXII, 27. *Al pitagoreului Timaeus Locrus.* ib. 601. (Termenul a fost introdus anterior de E. Murgu, A. T. Laurian, S. Bărnuțiu, T. Cipariu). — Din lat. **pitagoreus,** ngr. πυθαγορεῖος.

PITAGÓRIC s.m. Pitagorician. *La pitagorici.* POTECA, F. 158. — Din ngr. πυθαγορικός.

BDD-A1383 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:23 UTC)

PITAGORICÉSC, -EÁSCĂ adj. Care ține de doctrina idealistă a lui Pitagora. *Cei pitagoricești.* GOLESCU, E. 13. *Dogmele pitagoricești.* POTECA, F. 16. — Din ngr. πυθαγορικός.

platónic s.m. Adept al platonismului. (Nu s-a produs o substantivare pe teren românesc, cum se susține în DLR.) — Din lat. **platonicus,** ngr. πλατωνικός.

PLOTÍNIC, -Ă adj. Care ține de doctrina mistică a neoplatonicului Plotin; privitor la filosofia lui Plotin. *Textele... plotinice.* CONV. LIT. XXXIII, 987. *Terminologiei plotinice.* ib. 991. — De la n. pr. **Plotin** + *-ic.*

PÓRISMĂ s.f. Problemă a cărei soluție constă în obținerea unui adevăr geometric cu ajutorul condițiilor din enunț; propoziție care era în uz la geometrii greci. *Spunerea aceea să chiamă pórismă.* POTECA, F. 97. *De unde izvorăsc porismele.* id. ib. 150. *Lesne vei afla pórisme prea multe,* id. ib. — Din ngr. πόρισμα.

pozitiv, -ă adj. Care ține de pozitivism; pozitivist. *Doctrina pozitivă.* COLUMNA, IV, 144. *Filosofia pozitivă.* CONV. LIT. X, 152. *Cunoscătorii filosofiei pozitive a lui Aug. Comte.* ib. XXV, 621. (Sensul nu este înregistrat în DLR.)

pozitivíst, -ă adj., s.m. — S.m. *Pe pozitiviști.* CONV. LIT. XIII, 218, cf. XVI, 102. (În DLR, prima atestare: DELAVRANCEA, T.)

— Adj. *Școala pozitivistă.* CONV. LIT. XIX, 48. (În DLR, prima atestare: DELAVRANCEA, T.)

practicáre s.f. *Practicări deșarte.* LAURIAN, F. 156. (În DLR, prima atestare: POLIZU.)

pragmátic, -ă adj. — Lat. **pragmaticus** este etimologie principală, complementară celei grecești.

PRAGMATICÉSC, -EÁSCĂ adj. Pragmatic. *Avem pragmaticiasca și simțita lămurire.* VÎRNAV, L. 114[r]. *Să priciapă pragmaticiasca simțire a plăcerii.* id. F.M. II, 73[r]. — Din ngr. πραγματικός.

pragmatísm s.n. — Curent filosofic. Cf. CONV. LIT. XLIII, 765. (În DLR, prima atestare: RALEA, S.T.)

— Caracter pragmatic. *Mult-lăudatul pragmatism al istoriei.* CONV, LIT. XIX, 169. (Sensul lipsește în DLR.)

— Germ. **Pragmatismus** este etimologie complementară celei franceze.

pragmatíst, -ă adj., s.m. — S.m. *Pragmatiștii.* CONV. LIT. XLIII, 768, cf. 824. (În DLR, prima atestare: BLAGA, Z.)

— Adj. *Doctrina pragmatistă.* CONV. LIT. XLIII, 766. (În DLR, prima atestare: RALEA, S.T.)

predicát s. n. (Logică) Cf. MICU, L. 75. (În DLR, prima atestare: MAIORESCU, L.).

predicáție s.f. (Logică, Gram.) Faptul de a atribui sau non-atribui un predicat unui subiect. *Raport de predicațiune.* CONV. LIT. XXIV, 198. (În DLR, prima atestare: SCL 1955.) — Din fr. **prédication.** Etimologia rusească, propusă în DLR, este adițională.

prejudiciál, -ă adj. Var.: **prejudițiál, -ă** ZALOMIT, E.F. 65.

premísă s.f. — Lat. **praemissa** este etimologia principală iar nu lat. *praemissio* (acesta ar fi devenit **premisie*), cum se menționează în DLR. La S. Bărnuțiu, A.T. Laurian și T. Cipariu se întîlnește și forma *premis* < lat. *praemissum.*

BDD-A1383 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:23 UTC)

prezúmție s.f. Forma neologismului românesc se datorește lat. **praesumtio** (variantă la *praesumptio*) și a fost preferată de A. T. Laurian și de T. Cipariu.

probabilism s.n. Cf. ZALOMIT, E. F. 96. (În DLR, prima atestare : GHEȚIE, R.M.)

probabilíst s.m. *Probabilistul nu este sigur de veritatea ipotezei sale ?* ZALOMIT, E.F. 96. (În DLR, prima atestare : DEX.)

probabilitáte s.f. *Probabilitatea istorică.* POTECA, F. 152. (În DLR, prima atestare : CUCIURAN, D.) — Lat. **probabilitas, -atis** este etimologie principală.

problemátic, -ă adj. — Lat. **problematicus** este etimologie principală.

psíhic, -ă adj. — Lat. **psychicus** este etimologie principală alături de cea franceză.

psihológic, -ă adj. — Lat. **psychologicus** este etimologie principală complementară celei franceze, iar ngr. ψυχολογικός este etimologie adițională.

psihologíe s.f. Var. : **psihologhíe** MICU, L. 17, POTECA, F. 63. — Lat. **psychologia** este etimologie principală complementară celei franceze, iar ngr. ψυχολογία și germ. **Psychologie** sînt etimologii adiționale complementare.

psihologíst s.m. Psiholog. *Psichologiștii moderni.* CONV. LIT. II, 55. (În DLR, nu este înregistrată această valoare a termenului.)

psihóză s.f. Cf. CONV. LIT. XXIX, 226. (În DLR, prima atestare : GHEREA, ST. CR.)

RAMÍST s.m. Adept al concepției filosofice proprii lui Petrus Ramus. *E deșartă regula ramiștilor.* POTECA, F. 91. — Din lat. **ramistus,** ngr. ραμιστός.

rapórt s.n. — Germ. **Rapport** este etimologie principală complementară celei franceze, iar lat. **rap(p)ortus** este etimologie adițională.

raționalísm s.n. Cf. LAURIAN, F, 208, CONV. LIT. II, 28. (În DLR, prima atestare : ȘĂINEANU) — Lat. **rationalismus** este etimologie principală iar corespondentul francez, etimologie adițională. Neologismul a fost introdus la noi de E. Murgu, A. T. Laurian, S. Bărnuțiu, T. Cipariu și I. Heliade-Rădulescu.

raționalíst, -ă adj., s.m. — Lat. **rationalistus** (pentru adj.) și lat. **rationalista** (pentru s.m.) sînt etimologii principale.

RAȚIONALÍSTIC, -Ă adj. Raționalist ; rațional. *Rezultatele unei teologii plate, raționalistice, optimiste.* CONV. LIT. IV, 385. — Din lat. **rationalisticus.** Cuvîntul a fost introdus de T. Cipariu și S. Bărnuțiu.

raționalitáte s.f. — Lat. **rationalitas, -atis** este etimologie principală. Termenul a fost introdus de E. Murgu, A. T. Laurian, S. Bărnuțiu și T. Cipariu.

raționaménț s.n. Var. : **raționamínt.** CONV. LIT. XXVIII, 293. — Din lat. **rationamentum.** În DLR se oferă o etimologie neconformă realității (fr. *raisonnement,* care explică alt cuvînt românesc) și nu se amintește fr. **rationnement,** care este etimologie adițională și explică unele variante românești.

RAȚIONATÓR, -OÁRE adj. Care raționează. *Unei mișcări de gîndire raționatoare.* CONV. LIT. XXIV, 312. *Gîndire rațională, judecătoare și formătoare de noțiuni.* ib. 318. — **Raționa** + *-tor.*

BDD-A1383 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:23 UTC)

realísm s.n. — Lat. **realismus** este etimologie principală. Germ. **Realismus** și corespondentul francez sînt etimologii adiționale complementare. Termenul a fost introdus de E. Murgu, S. Bărnuțiu, T. Cipariu și I. Heliade-Rădulescu.

realíst s.m. Adept al realismului (medieval sau modern). Cf. LAURIAN, F. 49, CONV. LIT. XXX, 257. (În DLR, sensul lipsește.)

reflectá vb. Var. : **reflécte** vb. III LAURIAN, F. 53.

reflectáre s.f. *Reflectarea lumei reale.* CONV. LIT. XI, 260. (În DLR, prima atestare : EMINESCU, N.)

reflèxie s.f. Var. : **reflesiúne** LAURIAN, F. 32.

relativ, -ă adj. *Calitățile relative.* VÎRNAV, L. 115^{v}, cf. 142^{v}. *Greșesc cei ce la idea relativă sau adevărează ceva, sau tăgăduiesc.* POTECA, F. 83. (În DLR, prima atestare este POENARU, G.)

relativitáte s.f. *Au caracter de relativitate.* ZALOMIT, E. F. 40, cf. 33. *Relativitatea adevărului.* CONV. LIT. IX, 426, cf. ib. X, 86. *Relativitatea acestor senzațiuni.* ib. XXVIII, 533. *Relativitatea cunoștințelor noastre.* ib. XXXII, 995. (În DLR, prima atestare : ȘĂINEANU.) — Lat. **relativitas, -atis** este etimologie principală complementară celei franceze, iar germ. **Relativität** este etimologie adițională.

reprezentáție s.f. Var. : **reprezentăciúne** LAURIAN, F. 107.

REPREZENTĂTÓR, -OĂRE adj. Care poate reprezenta ; care creează imagini sensibile. *Senzățiile prăvite ca reprezentătoare (înfățoșitoare) obiecturilor ce să simțesc.* VÎRNAV, L. 24^{r}. *Puterea reprezentătoare a creierilor.* CONV. LIT. XIX, 399. — **Reprezenta** + *-ător.*

revelăție s.f. *Revelăciunea lui Crist.* LAURIAN, F. 184. *O revelație continuă.* ZALOMIT, E. F. 25. (În DLR, prima atestare este : HASDEU, I.C.)

rezonábil, -ă adj. *Zidire rezonabilă (cu rezon).* VÎRNAV, F. M. I, 143^{r}. *Unul gănditoresc sau rezonabil.* id. ib. II, 4^{r}. (În DLR, prima atestare : NEGRUZZI, S.)

rezonaménț s.n. Var. : **rezonămînt** CONTEMPORANUL, III, 353.

OBSERVATIONS SUR LE TRAITEMENT DES EMPRUNTS NÉOLOGIQUES DANS LE *DICTIONNAIRE DE LA LANGUE ROUMAINE* (LES LETTRES *M, N, O, P, R*)

RÉSUMÉ

Conçu comme un couronnement des résultats de la lexicologie et de la lexicographie roumaines, le *Dictionnaire de la langue roumaine* reste un ouvrage perfectible ; il n'en est, évidemment, pas moins un des moments importants dans l'évolution des recherches dans le domaine du lexique roumain. Le présent article démontre l'existence de beaucoup d'erreurs de datation, d'étymologie et d'autres types, erreurs qu'il faut corriger pour que le *Dictionnaire* puisse être vraiment utile.

Centrul de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor
Iași, str. Codrescu, nr. 2

BDD-A1383 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:23 UTC)